

МІСЦЕ ЛІКУВАЛЬНОЇ ФІЗКУЛЬТУРИ ПРИ ПОРУШЕННЯХ КООРДИНАЦІЇ

Петренко В.Ю.,¹ Кошелєва Г.М.,² Поставна О.М.,³ Малахов В.О.²

¹ Комунальна установа «Сумська міська клінічна лікарня № 5», Україна

² Харківська медична академія післядипломної освіти, Україна

³ Комунальна установа «Харківська міська клінічна лікарня № 7», Україна

Анотація. Координаторні порушення є частою неврологічною проблемою. Оскільки координація є складним руховим актом під управлінням різних ланок нервової системи, виконання певних лікувально-гімнастичних вправ займає важливе місце в системі корекції цих порушень.

Ключові слова: координація, атаксія, лікувальна гімнастика.

Аннотация. Координаторные нарушения являются частой неврологической проблемой. Поскольку координация является сложным двигательным актом под управлением различных звеньев нервной системы, выполнение определенных лечебно-гимнастических упражнений занимает важное место в системе коррекции этих нарушений.

Ключевые слова: координация, атаксия, лечебная гимнастика.

Abstract. Coordinate disorders are the common neurological problem. As coordination is a complex motor act under the control of various parts of the nervous system, the special gymnastic exercises occupy an important place in the correction of these abuses.

Keywords: coordination, ataxia, therapeutic exercises.

Вступ. Термін «координація» походить від латинського «*coordinatio*» – взаємоупорядкування. Під координацією рухів розуміють процеси узгодження активності м'язів тіла, які спрямовані на успішне виконання рухового завдання. Для центральної нервової системи об'єктом управління є опорно-руховий апарат. Своєрідність скелетно-м'язової системи полягає в тому, що вона складається з великого числа ланок, рухливо з'єднаних в суглобах, що виконують поворот одного сегмента до іншого.

Однією з форм порушення координації рухів є атаксія. Атаксія (від грец. *ataxia* – безлад) – розлад координації рухів. Сила в кінцівках незначно знижена

або збережена повністю. Рухи стають неточними, незграбними, порушується їх послідовність, порушена рівновага в положенні стоячи і при ході. Статична атаксія проявляється як порушення рівноваги в положенні стоячи, динамічна атаксія виникає при порушеннях координації при русі. Нормальна та цілеспрямована координація рухів можлива лише при високоавтоматизованій діяльності ряду відділів центральної нервової системи – провідників глибокої чутливості, вестибулярного апарату, кори скроневої і лобової ділянок і мозочка, який є центром координації рухів.

У клінічній практиці розрізняють кілька видів атаксій: сенситивна (або задньостовпова) – при порушенні провідників глибокої чутливості; мозочкова – при

ураженні мозочка; вестибулярна – при ураженні вестибулярного апарату; кіркова – при ураженні кори скронево-потиличної або лобової області.

Виникнення сенситивної атаксії обумовлене ураженням задніх стовпів (пучків Голля і Бурдаха), рідше задніх корінців, периферичних вузлів, кори тім'яної частки мозку, зорового бугра. Можливі її прояви як у всіх кінцівках, так і в одній нозі або руці. Найбільш показові явища сенситивної атаксії, що виникає в результаті розладів суглобово-м'язового чуття в нижніх кінцівках. Пацієнт нестійкий, при ході надмірно згинає ноги в тазостегнових і колінних суглобах, надто сильно ступає на підлогу (штампована хода). Найчастіше виникає відчуття ходи по ваті або килиму. Пацієнти намагаються компенсувати розлад рухових функцій за допомогою зору – при ході постійно дивляться собі під ноги. Це дозволяє помітно зменшити прояви атаксії, а закриття очей, навпаки, їх поглиблює. Важкі ураження задніх стовпів практично позбавляють можливості стояти і ходити [1].

Мозочкова атаксія виникає внаслідок ураження різних структур мозочка. Мозочкова атаксія може бути симптомом енцефаліту різної етіології, розсіяного склерозу, злоякісного новоутворення, судинного вогнища в стовбурі головного

мозку або мозочку. При виконанні проби Ромберга і при ході пацієнт завалюється (аж до падіння) у бік ураженої півкулі мозочка. У разі враження хробака мозочка можливе падіння у бік або назад. Пацієнт похитується при ході, при цьому він широко ставить ноги. Флангова хода різко порушена. Рухи старанні, уповільнені та незграбні (більшою мірою з боку ураженої півкулі мозочка). Розлад координації майже не змінюється при контролі зору (відкриті та закриті очі). Спостерігається порушення мови – вона сповільнюється, стає розтягнутою, поштовхоподібною, нерідко скандованою. Почерк стає розгонистим, нерівномірним, спостерігається макрографія. Можливе зниження м'язового тонусу (більшою мірою на боці ураження), а також порушення сухожильних рефлексів [2].

Вестибулярна атаксія розвивається при ураженні одного з утворень вестибулярного апарату – лабіринту, вестибулярного нерва, ядер в стовбурі мозку і коркового центру у скроневій частці мозку. Основною ознакою вестибулярної атаксії є системне запаморочення (пацієнту здається, що всі навколишні предмети рухаються в одному напрямку), при поворотах голови запаморочення посилюється. У зв'язку з цим пацієнт хитається або падає, а рухи головою здійснює з помітною

обережністю. Крім того, для вестибулярної атаксії характерні нудота, блювота і горизонтальний ністагм. Вестибулярна атаксія спостерігається при стовбурових енцефалітах, захворюваннях вуха, пухлинах IV шлуночка мозку, а також при синдромі Мен'єра.

Розвиток коркової (лобової) атаксії обумовлений ураженням лобової частки мозку. При лобовій атаксії в максимальній мірі страждає нога. При ході спостерігається нестійкість (більшою мірою на поворотах), нахил або завалювання в бік, який є іпсилатеральним до ураженої півкулі головного мозку. При важких ураженнях лобової частки пацієнти взагалі не можуть ходити і стояти. Контроль зору ніяк не позначається на вираженості порушень при ході, що відрізняє її від сенситивної атаксії. Корковій атаксії властиві й інші симптоми, характерні для ураження лобової частки – хапальний рефлекс, зміни психіки, порушення нюху. Причини лобової атаксії – абсцеси, пухлини, порушення мозкового кровообігу [3-4]. **Мета дослідження.** Розглянути особливості застосування фізичних вправ при координаційних порушеннях.

Завдання дослідження.

1. Проаналізувати сучасну спеціальну літературу з проблеми застосування

лікувальної фізичної культури при порушеннях координації.

2. Розглянути особливості методики лікувальної фізичної культури при атаксії.

Матеріали та методи дослідження. Аналіз наукової та науково-методичної літератури (дисертації, автореферати дисертацій, монографії, навчально-методична література, наукові статті у збірниках наукових праць, а також теоретичні положення та практичні рекомендації, що існують у медичних, педагогічних та суміжних науках) з питань застосування засобів лікувальної фізичної культури у комплексній реабілітації при координаційних порушеннях.

Результати дослідження та їх обговорення.

Реабілітація при координаторних порушеннях комплексна і включає медикаментозне лікування та застосування засобів лікувальної фізичної культури. Лікувально-гімнастичні вправи, що покращують координацію рухів, характеризуються більш складною узгодженістю, яка для хворих здійснюється виконанням рухів одночасно, по черзі, послідовно, з включенням великої кількості м'язових груп. Наведені вправи спрямовані на поліпшення автоматичної реакції організму при збереженні рівноваги, а також спри-

яють підвищенню скоординованості і плавності рухів. Вправи слід виконувати у вільному приміщенні, яке не заставлене предметами, щоб у разі падіння не забитися. Бажано займатися в м'якому, тканинному взутті на гумовій підшві, яка дає більшу стійкість. Рекомендується, щоб під час вправ, які виконуються стоячи, поруч з хворим знаходився хто-

небудь, хто зможе допомогти в разі потреби. Далі наведено приклади спеціальних лікувально-гімнастичних вправ при координаторних порушеннях.

1. Вихідне положення (ВП) (а) – сидячи на стільці, руки опущені вниз. Згинання рук в ліктьових суглобах(б) (рис. 1).

а

б

Рис. 1. Одночасний рух в одному напрямку в суглобах верхніх кінцівок

2. ВП – лежачи на спині, руки уздовж тіла (а). Згинання ніг в колінних суглобах (б) (рис. 2).

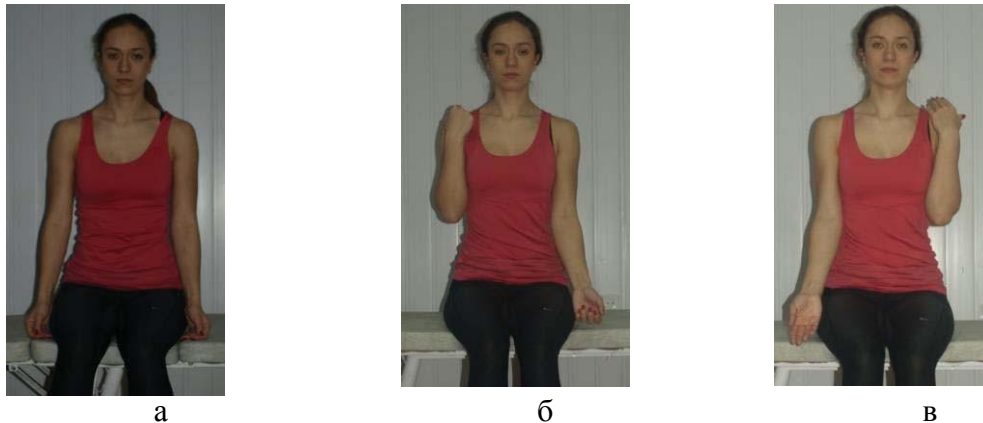
а

б

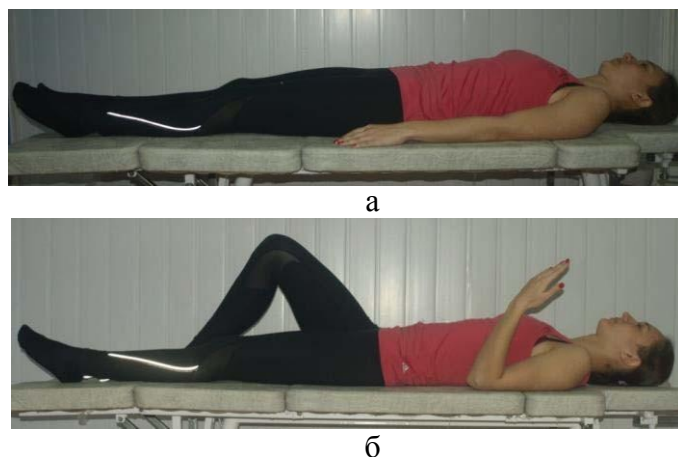
Рис. 2. Одночасний рух в одному напрямку в суглобах нижніх кінцівок

3. ВП – сидячи на стільці, руки опущені вниз (а). Згинання правої верхньої кінцівки в ліктьовому суглобі з одночасним розгинанням лівої руки (б). Те ж з протилежного боку (в) (рис. 3).

Рис. 3. Одночасний рух в протилежних напрямках в однакових суглобах верхніх кінцівок

4. ВП – лежачи на спині, руки уздовж тіла, ноги прямі (а). Згинання правої руки в ліктьовому суглобі, лівої ноги – в колінному суглобі, з подальшим їх розгинанням (б). Те ж з іншого боку (рис. 4).

Рис. 4. Одночасний рух в суглобах різнойменних кінцівок (правої верхньої та лівої нижньої)

5. ВП – лежачи на спині, права рука уздовж тіла, ліва – зігнута під прямим кутом у ліктьовому суглобі, ноги прямі. Розгинання лівої руки в ліктьовому суглобі, згинання правої ноги – в колінному суглобі. Те ж з іншого боку.

6. ВП – лежачи на спині, руки уздовж тіла, ноги прямі. Одночасний рух в протилежних напрямках в однакових суглобах нижніх кінцівок: почергове згинання та розгинання лівої та правої ноги.
7. ВП – сидячи на стільці, ліва рука опущена вниз, права – зігнута у ліктьовому суглобі (а). Згинання лівої руки з одночасним розгинанням правої. Те ж з іншого боку (б) (рис. 5).

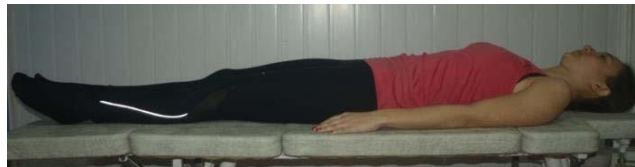
а

б

Рис. 5. Почерговий рух в однойменних суглобах верхніх і нижніх кінцівок в одному напрямку

8. ВП – лежачи на спині, руки уздовж тіла, ноги прямі (а). Почергове згинання та розгинання правої (б) та лівої ноги (в) в колінному суглобі (рис. 6.)

а

б

в

Рис. 6. Почерговий рух в однойменних суглобах нижніх кінцівок в одному напрямку

9. ВП – сидячи на стільці, ліва рука піднята догори, права – пряма відведена під прямим кутом в бік. Почергова зміна положення (рис. 7).

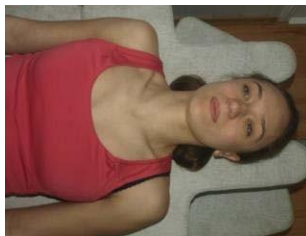
Рис. 7. Почерговий рух у суглобах верхніх кінцівок в різних напрямках

10. ВП – сидячи на стільці, ліва рука піднята догори, права пряма піднята під прямим кутом вперед. Почергова зміна положення (рис. 8).

Рис. 8. Почерговий рух у суглобах верхніх кінцівок в різних напрямках

11. ВП – лежачи на спині, руки уздовж тіла, ноги прямі (а). Наклони голови вперед, торкаючись підборіддям грудей (б) (рис. 9).

а

б

Рис. 9. Наклони голови вперед

12. ВП – лежачи на спині, руки уздовж тіла, ноги прямі (а). Повороти голови праворуч (б), ліворуч (в) (рис.10).

а

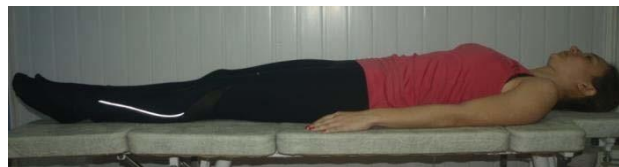
б

в

Рис. 10. Повороти голови праворуч, ліворуч

13. ВП – лежачи на спині, руки уздовж тіла, ноги прямі (а). Повороти тулуба праворуч, голови ліворуч (б), поворот тулуба ліворуч, голови праворуч (в) (рис. 11).

а

б

в

Рис. 11. Різноманітні повороти тулуба та голови

14. ВП – сидячи на стільці, руки опущені донизу (а). Повороти тулуба праворуч (б), ліворуч (в) (рис. 12).

а

б

в

Рис. 12. Повороти тулуба праворуч та ліворуч

15. ВЛ – стоячи правим боком до стільця, тримаючись рукою за спинку стільця, ноги разом (а). Повороти тулуба праворуч (б) та ліворуч (в) (рис. 13).

Рис. 13. Повороти тулуба праворуч та ліворуч

16. ВП – коліно-кистьове, спина пряма, голова піднята догори (а). Підняти пряму праву руку горизонтально, залишатись у такому положенні 5 с (б). Те ж лівою рукою (в) (рис. 14).

Рис. 14. Почерговий рух в однойменних суглобах верхніх кінцівок в одному напрямку

17. ВП – коліно-кистьове, спина пряма, голова піднята догори. Відвести пряму ліву ногу назад горизонтально, залишатись у такому положенні 5 с (а). Те ж лівою ногою (б) (рис. 15).

Рис. 15. Почерговий рух в однойменних суглобах нижніх кінцівок в одному напрямку

18. ВП – коліно-кистьове, спина пряма, голова піднята догори. Підняти пряму праву руку горизонтально, одночасно відвести пряму ліву ногу назад, залишатись у такому положенні 5 с (а). Те ж з іншого боку (б) (рис. 16).

а

а

Рис. 16. Одночасний рух в суглобах різнойменних верхніх та нижніх кінцівках

19. ВП – стоячи на колінах, руки опущені донизу уздовж тіла. Спираючись на ліве коліно, підняти праву ногу, поставити на носок. Повернутися у ВП. Те ж іншою ногою. Для збереження рівноваги можна допомагати собі руками (рис. 17).

Рис. 17. Фізична вправа з вихідного положення «стоячи на колінах»

20. ВП – стоячи обличчям до спинки стільця, тримаючись обома руками за неї. Підняти праву ногу на висоту 7-8 см від підлоги, зберігаючи рівновагу на лівій нозі. Те ж з іншого боку (рис. 18).

Рис. 18. Утримування рівноваги, стоячи на одній нозі

21. ВП – стоячи обличчям до спинки стільця, тримаючись обома руками за неї. Піднятися навшпиньки, зафіксувати положення на 5 с повернутися у ВП (рис. 19).

Рис. 19. Утримування рівноваги, стоячи на обох ногах

Висновки.

1. Аналіз літератури показав, що однією з форм порушення координації рухів є атаксія. У клінічній практиці розрізняють кілька видів атаксій: сенситивна, мозочкова, вестибулярна, кіркова.

2. Реабілітація при координаторних порушеннях комплексна і включає медикаментозне лікування та застосування засобів лікувальної фізичної культури. Фізичні вправи при атаксії виконуються з вихідних положень «лежачи», «сидячи», «стоячи» і задіюють суглоби верхніх та нижніх кінцівок, тулуба, шиї.

Література:

1. Кадыков А.С. Реабилитация неврологи-

ческих больных / А.С. Кадыков, Л.А. Черникова, Н.В. Шапаронова. – М.: МЕДпресс-информ, 2008. – 560 с.

2. Коган О.Г. Медицинская реабилитация в неврологии и нейрохирургии / О.Г. Коган, В.Л. Найдин. – М.: Медицина, 1988. – 304 с.

3. Малахов В.О. Лікувальна фізкультура при неврологічних захворюваннях: [навчальний посібник] / В.О. Малахов, Г.М. Кошелева, В.Ю. Петренко. Суми: Вінниченко М.Д., 2014. – 172 с.

4. Мошков В.Н. Лечебная физическая культура в клинике нервных болезней / В.Н. Мошков. – [3-е изд.]. – М.: Медицина, 1982. – 224 с.

Інформація про авторів:

Петренко В.Ю. – канд. мед. наук, доцент

Кошелева Г.М.

Поставна О.М.

Малахов В.О. – д-р. мед. наук, професор
Харківська медична академія післядипломної освіти

Комунальна установа «Сумська міська клінічна лікарня № 5»

Комунальна установа «Харківська міська клінічна лікарня № 7»